

גרמניה הנאצית ויהודים הגררים: קוים להtagבשות המדיניות¹

קיריל פרמן

מבוא

בעת הכיבוש של צפון הקווקazo בידי חילות גרמניה במחצית השנייה של שנת 1942 מצאו את עצם מażט הקיבוצים של היהודים הגררים תחת שלטון גרמני, וסנתה הכיליוון החלה מרחפת מעליהם. העובדה ששחו שם חדשים ספרדים בלבד, לא מנעה מהגרמנים להשמיד את הקהילה הזאת, ולראיה יהדות אשכנז, שি�שבה באזורה, נכחלה כמעט כבר במהלך החודשים הראשונים לכיבוש. גם לעיתוי ההשתלטות של גרמניה על האזור היו השלכות על התנהגותם הצפואה כלפי היהודים הגררים. מחד גיסא אירע הדבר בעת תחילת ביצועה של תוכנית "ריינהרד" (Reinhard) במרוח אירופה (בעוד בשטхи ברית-המועצות הכבושים, כבר יושם הפתרון הסופי במשך יותר משנה, בפרט בגבולותיה הישנים). מאידך גיסא, במחצית השנייה של 1942 החל להסתמן מפנה מסוים במדיניות הגרמנית קשוחה כלפי האוכלוסייה המקומית בשטхи ברית-המועצות הכבושים, שנועד לרתום את העמים הסובייטיים למאבק הגרמני נגד ברית-המועצות. מדיניות חדשה זאת כללה מתן הקלות ועשית מחוזות לאוכלוסייה המקומית בתחום הכלכלי ולעתים אף בתחום הפוליטי. יש לחת את הדעת שהקווקazo היה האזור הראשון שבו יושמו גישות חדשות אלה, או לפחות הפחות הוחל בישומן.² אלו רק מażט הגורמים שהיוו רק ע להתחפות חריגת שהתרחשה בעת הכיבוש הגרמני של הקווקazo: רבים מהיהודים הגררים שרדו ככל הנראה בסוף תקופה הכבוש.

¹ מחקר נערך בסיווע של קרן הזיכרון היהודי.

Timothy Patrick Mulligan, *The Politics of Illusion and Empire: German Occupation Policy in the Soviet Union, 1942-1943*, New York, 1988, pp. 127-131

אף שתופעה זאת טעונה מחקר מפורט עורר נושא זה עניין מועט למדי בקרב קהילת חוקרי השואה.³ נראה כי הדבר קשור לריחוק האזרז ממרכזי השואה הגדולים וכן לעובדה שמספר הנספים בצפון הקווקז היה קטן יחסית. פריצת דרך בחקר גורלם של היהודים החרריים בתקופת השואה הושגה רק בשנות התשעים, בזכות מחקריו של פרופסור מרדי אלטשולר.⁴ את ההתחפות החביבה הזאת יש לראות גם בהקשר הרחב של התעוררות בחקר השואה של קהילות לא אשכנזיות.⁵ מאמר זה דן במקצת הבעיות הקשורות להtagבשות המדיניות הגרמנית כלפי היהודים החרריים בתקופה שלפני הפלישה לקווקז וכן במהלך המלחמה. רוב המחקר מתבסס על התיעוד הגרמני ופחות על עדויות של ניצולי השואה, בעיקר של היהודים החרריים. התיעוד הגרמני מתקופת המלחמה, שהמחקר מסתמך עליו, הוא דל יחסית. הדבר נובע בין היתר מהעכדרה שהביבוש הגרמני של צפון הקווקז היה קצר-ימים. על כן רוב החומר הנוגע לדבר מורכב מעדרויות שנגבו במשפטים נגד פושעים נאצים, שנערכו במערב גרמניה לאחר המלחמה.

א. הרקע: המערכת בקווקז, המלחמת השנייה של 1942

במחצית השנייה של שנת 1942 פתחו הילוט הגרמנים במתקפה רבתית נגד הצבא הסובייטי.⁶ השתלטות על קווקז ועל מקורות הנפט העשורים שם סומנה

3 המאמר הבא הוא בין היחידים שדנו בסוגיה:

Rudolf Loewenthal, "The Judeo-Tats in the Caucasus," Historia Judaica 15 (1952), pp. 1-62.

4 מרדי אלטשולר, "יחס הנאים ליהודים של 'החררים' ושל עדות מזרחות אחרות", פעמים 27 (תשמ"ו - 1986), עמ' 17-5; מרדי אלטשולר, תולדות היהודי מזרח קאואקז: תולדות היהודים החרריים מראשית המאה ה-19, ירושלים, תש"נ - 1990, עמ' 108-127. Warren P. Green, "The Nazi Racial Policy towards the Karaites," Soviet Jewish Affairs 8, 2 (1978), pp. 35-45; Emanuela T. Semi, "The Image of the Karaites in Nazi and Vichy France Documents," Jewish Journal of Sociology 32, 2 (1990), pp. 81-93; שמואל ספקטור, "שואת היהודים החרמיים בתקופת הכיבוש הנאצי", פעמים 27 (תשמ"ו - 1986), עמ' 18-27.

6 על היבטים הצבאיים של המערכת בקווקז ראה:

Andrei Grechko, Battle of the Caucasus, Moscow 1971 (Russian); V. V. Gurkin and Kruglov A. I., "Defense of the Caucasus, 1941-1942", Voenno-istoricheskij zhurnal 10 (1992), pp. 11-18 (Russian); Bernd Wegner, "The War Against the Soviet Union, 1942-1943", Germany and the Second World War, Vol. 6, The Global War: Widening the Conflict into a World War and the Shift of the Initiative 1941-1943, H. Boog, W. Rahn, R. Stumpf, and B. Wegner (eds.), Oxford, 2001, pp. 843-1217

גרמניה הנאצית ויהודים הגרריים

בידי הפיקוד העליון של הוורמאכט כאחת משתי מטרות מרכזיות של המערכת הגרמנית. במהלך המבצע, שהחל ב-26 ביולי 1942 ובו השתתפו יחידות של קבוצת הארמיות א' (A) Heeresgruppe A שפיקדיה לאורך התקופה הנסקרת היו List, Hitler, von Kleist (von Kleist) עליה בידי הגרמנים לתקדם אל תוך שטח צפון הקווקаз הסובייטי. התקדמות הגדולה ביותר של הצבא הגרמני הושגה בחזית זו באמצע חודש נובמבר 1942. בربע האחרון של 1942 נבלמה המתקפה הגרמנית באוזור, וקו החזית התייצב. בעקבות הלחץ הגובר של הצבא הסובייטי החל המצב האסטרטגי של גרמניה בקוקazo להידדר. לאחר כיתור הארמיה הגרמנית השישית באוזור סטלינגרד (Stalingrad), חשו החולות הגרמנים מאורימים, ובתחילת חודש נובמבר 1943 החליט הפיקוד הגרמני להסיג את כוחותיו מהאזור.

התקפותיו אלה הביאו לכך שהגרמנים השתלטו על שטחים נרחבים של צפון קווקזו⁷, החזיקו בהם פרקי זמן שונים, עד חמישה חודשים לכל היותר. נציין כי רוב הקיבוצים הגדולים של היהודים הגרריים לא נכבשו. בין הריכוזים הגדולים שנכבשו נזכיר את הערים נלצ'יק (Nalchik) ומוזdock (Mozdok). מלבד זאת נכבשו גם יישובים כפריים קטנים שהיהודים הגררים היו חלק מכך באוכלוסיותם, דוגמת בוגדןובקה (Bogdanovka). גורם נוסף שיש להביאו בחשבון הוא משך תקופת הכיבוש של יישוב זה או אחר. כך העיר מוזdock וסביבותיה היו תחת שלטון הכיבוש במשך ארבעה חודשים וחצי, ואילו העיר נלצ'יק הייתה כבושה במשך חודשים אחדים. גורם חשוב, שהשפיע על מספר היהודים הגררים שנתרו בצפון קווקזו ערב הכיבוש, הוא גיוס הגברים מקרב בני העדה לשורות הצבא האדום. התגיסותם לשורות התנועה הפרטיזנית השפיעה במידה פחותה בהרבה. עדויות רבות מצביעות על גיוס רחב-היקף של בני הקהילה לשורות הצבא.⁸ עצם העובדה שצפון קווקזו נכבש בעבר שנה מפ逻ין המלחמה, יש בה כדי להצביע על היקפי הגיוס, וזאת בשל זה של הלחימה הגיעה ברית-המוסדות לידי מיצוי ניכר של משאבי האנוש שעמדו לרשותה. מושם כך יש יסוד סביר להניח כי עבר פלישת הגרמנים לאוזור, גויסו לצבא חלק ניכר מהגברים של העדה, בעיקר בני 18-40 ואף גברים מבוגרים

⁷ מחוזות רוסטוב (Rostov), סטאברופול (Stavropol), קראנודאר (Krasnodar), רפובליקה אוטונומית של קאברדיינו-באלקריה (Kabardino-Balkaria), וכן חלק גדול של רפובליקות אוטונומיות צפון אוסטיה (Severnaya Osetia) וצ'צניה (Chechenya) בחלוקת הקטן.

⁸ נושא שמילוב, ארכיוון יד ושם (להלן: איו"ש או YVA, 03/5157), עמ' 9, יעקוב אלחסוב, האוניברסיטה העברית בירושלים, המכון ליהדות זמננו, המדור לתיעוד בעל-פה (להלן מלב"פ), 6 (106), עמ' 8 דברוה חנוכאה, מלב"פ, 8 (106), עמ' 7-8.

יוחר.⁹ באשר להשתתפות היהודים החרריים בתנועה הפרטיזנית קיימות רק ידיעות בודדות ומקוטעות,¹⁰ שאין בהן כדי לאמוד את שיעורי ההצלה של היהודים החרריים בדרך זאת. עורך הצלה שבאמצעותו ניצלו יהודים אשכנזים רבים, מנוסה בלתי-מאורגנת או פינוי מאורגן בעזרת הרשויות הסובייטיות, שיחק ככל הנראה תפקיד קטן יחסית במקרה של היהודים החרריים. נראה כי בשטח צפון קווקаз הכבושים נותרו אלפיים ספורים של יהודים החרריים (מרביתם באוזור נאלצ'יק, ואחר כך, בסדר יורד, אוזור מוזdock וקולחויזים יהודים במחוז סטברופול).

כמה גורמים השפיעו על גורלם של היהודים החרריים תחת שלטון הכיבוש הגרמני: (1) מדיניות האוכלוסין הגרמנית הכללת צפון קווקаз. (2) יחס הגרמנים לקבוצות יהודיות לא אשכנזיות. (3) תפיסות גרמניות בדבר היהודים החרריים שנtagבשו בטרם כיבוש קווקаз ובמהלכו. (4) התפתחויות בשטח.

2. מדיניות האוכלוסין הגרמנית בצפון קווקаз

הגרמנים ידעו מראש שהם ננסים לאוזור רומי מחלוקת אתניות עתיקות-ימים, המושב בידי עמים קטנים ולוחמניים.¹² הגרמנים גם יצאו מתוך הנחה כי הם הגיעו לאוזור יידיותם כלפיהם וציפו לאויריה אזהרת כוללת מקיר לקיר,¹³ וזה היה המסר

9 בסירית אשורובה מתוך:

Svetlana Danilova (ed.), Exodus of Mountain Jews. Destruction of the Harmony of the Worlds, Nalchik 2000 (Russian) (להלן: דנילובה, 2000), עמ' 39, אבגוש שמילובנה מתוך דנילובה, 2000, עמ' 23; ניקולאי שמילוב, מלכ"פ, קלטת מס' 2647 (הקלטה אינה מתומלת), אלחסוב, מלכ"פ, 6 (106), עמ' 8.

10 אלכסנדר סימחוב, מתוך דנילובה, 2000, עמ' 173.

11 מכתבו של ראש תחום התקשרות במיניסטריון לשטח המזרח הכבושים זיפרס שנשלח למשרד הראשי של בטחון הרייך "פרטים על הקמת כוחות עזר בקרב העמים ממוצא תאתרי וקווקזי". 10.06.1942. תרגום לרוסית. (ארכיאון ממלכתי של הרפובליקה האוטונומית של קרים, להלן GAARK : P-849/3/315).

12 Joachim Hoffmann, Kaukasien, 1942-1943: Das deutsche Heer und die Orientvölken der Sowjetunion, Freiburg, 1991, p. 441. פקודה לכל הכוחות המוצבים בקווקז. המנהיג העליון של האס.אס. והמשטרה בקווקז. 9.10.1942. מס' 6.

13 RGVA: 1323/2/260, p. 35 - הארכיאון הצבאי הראשי של רוסיה).

14 ראש משטרת הבטחון ושל אס.דה. מטה הפיקוד, ברלין. דיווחים מהשטחים הכבושים. מס' 28. סודי. "העמים במרחב המבצעי צפון קווקז" RGVA: 500/1/776, p. 19

שהם שידרו בתעモלה שהופנתה לאנשי המקום.¹⁴ הדבר בא לידי ביטוי גם בהוראות גרמניות פנימיות, כמו למשל בנהלי התנהבות הצבא כלפי האוכלוסייה המקומית.¹⁵ הגרמנים סברו שלשיתוף הפעולה מצד הצבא כלפי האוכלוסייה המקומית יש ערך רב מבחינה צבאית, הן בחילקים של הקווקאו שנככשו והן באלו שעתידים להיכנס, ויש להשיג את שיתוף הפעולה באמצעות התנהבות ללא דופי של יחידות הורמאכט.¹⁶ רשות גרמניות התייר חופש פולחן דתי, נוצרי ומוסלמי אחד.¹⁷ בנוסף הוטלו מגבלות חמורות על הפקעת הרוכש מידי התושבים, והחילילים נצטו לשמוד על כבוד הנשים המקומיות.¹⁸ הגרמנים הערכו כי הפגיעה באחד מבני השבט הייתה יכולה להתרפרש על ידי השבט כולו כפגיעה בו, ועל-כן נדרש הצבא לנוכח במשנה זהירות כלפי האוכלוסייה.¹⁹

המסקנה האופרטיבית שהגרמנים הסיקו מהערכת מפת האוכלוסין היא שלא היה באוצר גורם בלעדי שלשלטון הכיבוש היה יכול להיסמך עליו לשם קידום מטרותיו. המסקנה נוספת הייתה שקיופה או העדפה של אחת מהקבוצות הרבות היושבות בקווקאו עלולים לMOTEט את מסקם היחסים העדין באוצר ולפגוע ביחס

14 פקודת המיניסטריון לשטחי המזרחה הכבושים על הקוים המנחים ביחס לאוכלוסייה המקומית בשטחי קווקаз. 26.8.1942. איו"ש: מיקרופילים JM/5716.

15 פקודה לכל הכוחות המוצבים בקווקז. המנהיג העליון של האס.ס. והמשטרה בקווקז. פקודת יום מס' 6. 9.10.1942.

16 הערות על התנהבות ביחס לעמי קווקז. RGVA: 1323/2/263, p. 219.

17 פקודה לכל הכוחות המוצבים בקווקז. המנהיג העליון של האס.ס. והמשטרה בקווקז. פקודת יום מס' 6. 9.10.1942. RGVA: 1323/2/260, p. 35.

רשות הביטחון ושל אס.דה. מטה הפיקוד. ברלין. דיווחים מהשטחים הכבושים. מס' 28. סודי. 6.11.42. JM/4539.

18 פקודת המיניסטריון לשטחי המזרחה הכבושים על הקוים המנחים ביחס לאוכלוסייה המקומית בשטחי קווקז. 26.8.1942. איו"ש: מיקרופילים JM/5716. החלטת עונש מוות על האזרחים בתחום של קבוצת הארכיות א', 1.3.1943 (v. Kleist), BA-MA, RH 19 III (V)/112. Hoffmann, 1991, p. 440 H.Gr.A, OQu/Qu2/VII, Nr. 1981/43 geh.,

19 ד"ר אנדריקו אינסבאו, היועץ הראשי של משרד החוץ ברומה. טויטה. 14.11.1942. איו"ש: JM/5716 מכתבו של ראש תחום התקשרות במיניסטריון לשטחי המזרחה הכבושים זיפר שנשלח למשרד הראשי של בתיון הריך "פרטים על הקמת כוחות עזר בקרב העמים ממוצא הטען והקווקזי". 10.06.1942. תרגום לروسית: GAAR: 849/3/315 --.

האוחד כלפי גרמניה,²⁰ משום שלהערכת הגרמנים "שנתם של העמים האלו זה זה עולה על שאיפתם לעצמאות".²¹

למרות הנטייה שלא להעדיף חלקו כלשהו באוכלוסייה, נתנו הגרמנים את הדעת על התמראות העמים ההוריים (כלומר האוכלוסייה הלא סלאבית) כנגד השלטון הסובייטי וכן על התנגדותם המושרשת של העמים האלה כלפי הרוסים.²² מכין העמים האלו טיפחו הגרמנים את יחסיהם במיוחד עם האוכלוסייה המוסלמית²³ מתוך שיקולים גאופוליטיים, שכן על פי תכנית הכיבוש שלהם, לאחר כיבוש הקוקאו (רק אחורי שתיכנע ברית-המועצות), תעבור המערכת דרומה ובתווך כך יתקדם הצבא הגרמני לאזרורים המושבים בעיקר במוסלמים.²⁴ יצוין גם שלמרות החשדנות שגילו בתחילת הגרמנים כלפי האוכלוסייה הסלאבית²⁵ מאחר שהיתה חשופה, לדעתם, לthumb�ה הבולשביקית, היא זכתה במהרה ליחס אודד מצדם.

3. יהס הגרמנים לקבוצות היהודיות הלא- אשכנזיות

כאמור הגרמנים כבשו את צפון הקוקאו במחצית השנייה של שנת 1942. לקרأت מועד זה כבר נקבעו מספר דפוסי ההתנהבות של קבוצות יהודיות לא אשכנזיות אשר מצאו את עצמן תחת שלטון הכיבוש הגרמני כשותפות הכחדה ריחפה מעלייהן. כמו כן נקבעו דפוסי תגבות הגרמנים לאתגרים האלה. מדובר בין היתר בקרים ברחבי ברית המועצה הכבושה וכן בצרפת, קרים-ז'אקים בקרים, יהודי

20 ד"ר אנדריקו אינסבאטו, לעיל העירה 19.

Die Völker des Kaukasus und seiner Vorländer. Nur für den Dienstbrauch Berlin 21 und Stuttgart, 1941. RGVA: 1323/1/54, p. 27

22 ראו למשל רפובליקה קברדיינו-בלקנית, כפר באקסאנט. דיווח של 'קבוצת הלחימה של מארקס' (Kampfgruppe Marx) למנהיג העליון של האס.אס. והמשטרה בkokao. RGVA: 1358/1/9, p. 98. 9.12.1942

23 ראש משטרת הביטחון ושל אס.דה. מטה הפיקוד. ברלין. דיווחים מהשטחים הכבושים. מס' 34. סודי. 18.12.1941 או"ש: JM/4539

24 ראש משטרת הבטחון ושל אס.דה. מטה הפיקוד. ברלין. דיווחים מהשטחים הכבושים. מס' 28. סודי. 6.11.1941. 'המצב הכללי ומצב הרוח בתחום המבצעי צפון הקוקאו'. או"ש: JM/4539

25 לוי אליגלאשווילי, 'כיצד ניצלו היהודים יוצאי גרויזה בצרפת הכבושה', יד ושם, כרך ו' (תשכ"ז - 1967), עמ' 217-220, שמואל ספקטור, 'הקרים באירופה בשליטת הנאצים בראוי הממכים הגרמניים', פעמים 27 (תשמ"ו - 1986), עמ' 108-90.

גרוזיה בצרפת וכו'. ~~כיזוע עליה בידי הקרים בקרים יהודים גרויזה ששחו בצרפת הכבושה להינצל~~²⁶ ואילו ~~הקרים אקים בקרים נרצחו~~²⁷ מן הדין לchein כי החלטות גרמניות היו תמיד נקודתיות, פירושו של דבר שהן התייחסו אך ורק לחבריו הקבוצה ששחו באזורי מסויימים בלבד או ביישובים מסוימים. הגרמנים נזהרו שלא ליצר רושם שמדובר כאן ב��ו אחד שיש בו כדי להשлик על גROL קבוצות דומות אחרות. יתרה מזו, נראה שנעשה מאמץ מכוון שלא לפרסם ידיעות על הענקת פטור מהשמדה לקבוצה מסוימת מחוון לאזרור ו/או מחוון ליישובים הנוגעים בדבר. משום כך נוצר מצב שבו לאנשי הקבוצה שישבו באזורי מסוימים לא היה מידע שעלה בסיסו הם היו יכולים לבקש מהרשויות הגרמניות יחס מועדף כלפייהם לעומת היהודים האשכנזים.²⁸ נוסף על כן, באזורי בהם אין ניתן פטור לחבריו הקבוצה נעשה הדבר בצורה כזו שתם הוטיפו להיות שרים במצב של אי-וודאות נראה גם ממש תקופה מסוימת לאחר מכן. כך למשל בני העדה הקרים בעייל אופוטוריה (Eupatoria) שבקרים אספו ומסרו זהב לידי נציג מקומי של אוגדת המבצע הרביעית באמצע דצמבר 1941, ככלומר כבר בחולוף זמן מסוים אחרי האקציות נגד היהודים הרבניים מחד ומתן פטור לקרים מהשמדהマイידך.²⁹

נראה גם כי היה קל יותר לגרמנים להעניק פטור מהשמדה לקבוצה קטנה. למראות זאת אם הייתה הקבוצה קטנה מדי (כמה עשרות ואף כמה מאות איש) חבריה היו יכולים להיחשב כבודדים ואו רשות האס. אס. כמעט תמיד חרצו דין למות.

Warren P. Green, "The Fate of the Crimean Jewish Community: Ashkenazim, 26 Krimchaks, and Karaites," *Jewish Social Studies* 46, 2 (1984), pp. 169-176.

27 גורלם של הקרים בשטח ברית המועצות הכבושים מאש את הטענה הזאת. רובם המוחלט שהוא בחצי אי קרים נהנו מפטור בחצי אי קרים. ראו ספקטור, 1986, עמ' 108-90. למראות זאת בני הקבוצה הזאת הושמדו בעיר קווקז הסמוכות. ראו למשל עדות הבאה: קראננודר. הودעתה של שכונת קראנסנוגורודאייסק של העיר קראננודר. 1.8.1943. מצהיר של אפרוסיניה דורושנקו. GARF: 7021/16/5, pp. 47-48. 26.6.1943 YVA: M.33/290, pp. 19, 21

28 Warren Paul Green, "The Karaite Passage in A. Anatoli Kuznetsov's 'Babi Yar'", *East European Quarterly* (Boulder, CO) 12, 3 (1978), pp. 283-287

Operational Situation Report USSR No 157. The Chief of the Security Police and the Security Service. Berlin, 19 January 1942. Einsatzgruppe D. Location: Simferopol. Y. Arad, S. Krakowski, and S. Spektor (eds.), *The Einsatzgruppen Reports: Selection from the Dispatches of the Nazis' Death Squads Campaign against the Jews (July 1941 - January 1943)*, New York, 1989, pp. 284-286

29 ראו הערה מס' 26

במקרים אחדים זכו חברי קבוצה יהודית לא אשכנזית להכרה כקבוצה וליחס מיוחד. ואילו במקרים אחרים באזורים סמוכים הדבר לא נסתייע בידי חברי קבוצה זו. ההסבר האפשרי נעוץ ככל הנראה בעובדה שלרוב נתקלו החלטות על פי העדפות אישיות של מפקדים גרמניים בשטח ולפי שיקול דעתם (ראו למשל את השתלשלות העניינים בנושא של הקרים בקרים, הקוקאו, וקייב).³⁰

ambilי להיגדר להכללות ניתן לומר שסבירו חברי הקבוצה לשוד גדלן אם עלה בידיהם לערב גורמי חוץ או גורמי פנים שהיו בעלי חשיבות מבחינת הגרמנים, ככלומר עמי האזרע ו/או נציגים זרים שהגרמנים היו מעוניינים בטיפוח יחסים טובים עםם בשלב הנוכחי או מאוחר יותר של המערכת. על כל פנים, הסתמן של קראת כניסה הכוחות הגרמניים לצפון הקוקאו נוצרו מספר תקדים שבהם פטרו הגרמנים קבוצות יהודיות לא אשכנזיות מהשמדה. ברם יש להביא בחשבון את העובדה כי באופן כללי התייחסו הגרמנים בחומרה כלפי האוכלוסייה היהודית לעומת שטח אירופה. משמע שהפטור שניתן לחבריו הקבוצה מחוץ לארץ לא הוחל אוטומטית על שטחי ברית המועצות הכבושים, זאת מושם שהאוכלוסייה היהודית בכללותה בברית המועצות נחשה כעמוד השדרה של השלטון הסובייטי אשר אותו יש למוטט מהר ככל האפשר.

4. תפיסות גרמניות על אודות יהודים הרדיים טרם הפלישה לקוקאו
 שאלת "היהודים ההרדיים" נדונה בקרבת הרשוויות הגרמניות שהיו ממונעות על הטיפול בבעיה היהודית בשטхи ברית המועצות עוד טרם הפלישה לאזרע בשנים 1942-1941 ויתכן שאף מוקדם יותר. יzion כי הדבר נעשה לרוב במסגרת ³¹Ostforschung קרי ענף במדעים הגרמניים שעסוק בחקר מזרח אירופה, שקיבל תואוצה משמעותית ערב הפלישה לברית המועצות. מהניתוחה של התגבשות המדיניות הגרמנית כלפי קבוצות יהודיות לא אשכנזיות עולה כי התהלהך התפתחות פחות או יותר כלהלן:³² על דעתו הגרמנים בתחום זה היה למוד מסקירות מכוני

Mordechai Altshuler, "The Unique Features of the Holocaust in the Soviet Union," Jews and Jewish Life in Russia and the Soviet Union, Y. Ro'i (ed.), Ilford, Essex, 1995, p. 173

Michael Burgleich, Germany Turns Eastwards. A Study of Ostforschung in the Third Reich, Cambridge, New York, 1988.

Verzeichnis der Völker, Volksgruppen und Volksstämme auf Gebiet der ehemaligen UdSSR: Geschichte, Verbreitung, Rasse, Bekenntnis, Leipzig, 1941, pp. 60-61

מחקר גרמניים שהתמחו בנושא דוגמת-Grenz-Auslandsinstitut, Institut fur Auslandstudien, Wansee-Institut פלישטה של גרמניה הנאצית לברית המועצות.³³ בסקרות האלו הוצג מצבה של ברית המועצות מזוויות שונות ובכלל זה נבדקו העמים שישבו בארץ זאת (בפרט באזוריים שהיו הראשונים להיכבש).

הסקירות האלו התפרסמו במספר חוברות בשנים 1941-1942. הן יוצאות לאור בהתאם לשויות האס.אס. השונות ומוכני המחקר הנזכרים לעיל. המחקרים התבוסו על נתוניים עובדיתיים מעטים שעה בידי הגרמנים ליקט על אודות ברית המועצות (כגון קריית עיתונות סובייטית), על הידע התיאורטי שהיה בידי הקהיליה האקדמית הגרמנית וכן על מה שנלמד מהמגעים שנייהו הגרמנים עם חוגי המהגרים שעזבו את רוסיה הסובייטית. חשיבות גדולה במיוחד יש לפرسומים אלה בעניין היהודים הערריים שכן הפרסומים שיקפו את דעת האס.אס. (במיוחד אם על הספר הורבקה תווית "לשימוש המשרד בלבד!"), גופו שהופקד על ביצוע המדיניות היהודית בברית המועצות כבר בשלבים ראשונים של הכיבוש.

בסקרות אלו הושם דגש מיוחד על נוכחות והשפעתם של היהודי אשכנזי, שהוצעו כבעלי עוצמה בממדים מופרדים ואף דמוניים (כפי שניתן היה לצפות). בנוסף לכך במקרים הנוגעים לקרירים והקוקאו יש התיחסות ל��וצות יהודיות לא אשכנזיות: קראי קרימ, קריימצ'אקים בקרים והיהודים הערריים בקוקאו.

באשר ל��וצות אלו הדיוון הגרמני נסב סביר הנקודות הבאות:

(1) מוצאים של בני הקוצה בשם לב לאפשרות של מוצא משותף עם יהודים רבנים וכן להתבולות בני הקוצה בעמים וגוזעים אחרים. בשאלת המוצא הגזעי לא הגיעו הגרמנים לידי קביעה חותכת כי מדובר בשבט היהודי. גרסה אחת: מוצא מפרס, יהודים נישאו לעם הפרסי.³⁴ גרסה שנייה: תערובת של גזע מזרחי.³⁵

(2) כינוי רשמי של הקוצה בידי הגרמנים: יהודים הערריים, Bergjuden.³⁶ עצם כינויו של הקוצה בשם כזה הציב על שורשיה היהודים מבחינת הגרמנים עם כל המשמע מכך.

.Die Völker. RGVA: 1323/1/54, p. 31 33

Gerhard Teich and Hanz Rübel, Völker, Volksgruppen und Volksstämme auf dem ehemaligen Gebiet der UdSSR: Geschichte, Verbreitung, Rasse, Bekenntnis,

.Leipzig, 1942, pp. 60-61

.Die Volker. RGVA: 1323/1/54, p. 31 35

.Verzeichnis, pp. 60-61 36

- (3) היה שול המטה הצעארי: האם בעבר נשללו זכויות של בני הקבוצה, למשרדים חל איסור בעלות על האדמה (ברומה למקורה של היהודים בני הקבוצה, לאין תהייחסות לשאלה במקורה).
- (4) היה שומט למשטר הטונייט: האם בהקפתה המהפקה הברולשבייקת המכובן בקבוצה במשטר באופן פועל וזכה לסתבות ממו (כמו היהודים האשכנזים?) אין תהייחסות לשאלה זאת.
- (5) דה: מה משוחך ליהודים הדרבני? נקבע כי הם בני דה משה.³⁷
- (6) מאייה חיונית: האם דמיים אשכנזים או ליהיינן לעמי האורים? זהו סעיף השוב מאור מבהננה תורה הגזע ובם משום שהו לו השכבות האפרשות של התבilibות בבי המקם ויאובדן תבונתו יהודיו. אין התיחסות מפורשת לשאלה זאת, אך מכאן הדגשתה המזctaה המזרחי המבבהק של הקבוצה משמה עאנשוויה נרא אונשי האוזו.³⁸
- (7) לשון מרגובה ולשון הפלילות (האם יש קשר לעברית ואו ליריש). לא הגיע ליר' מסקנה ברורה באשר לשפה הקבוצאה. גרסה אחת: ייריש, אודית, גרוונית, אודית;³⁹ גרסה שנייה: אסיתית ותורכית.⁴⁰
- (8) היה שול רשותה היידק הנורמי לקובוצות הילל. אין הרייחסות לנושא שם שדרוגנים לא נתנו ביהודים ההדרניים לפליישטם לבירת המועצות.
- (9) מה מוכחים הממצאים מצד היהודים האשכנזים? אין התיחסות ליודים ההדרניים.
- (10) כמה דם יהורי גורם בעורקי היהודים הדרניים? השוב לציין כי במחקרים אלה לא מזו הלק שיש ליקרט בו כלפי הברי הקבוצאי אלא המשקנה האופרטיבית ניתנת להתק רקל אהרי קריירה מאומצת של הריווה אם בכלל. וכך כי מחברי החברות נטו של לא פסוק פסיקה חד-משמעות באשר לליהוות קבוצאה זו או אחרת (כלומר לגבור את דינו) והשיארו מספיק מרוחב המתוון למתקבלי ההחלות בברלין.
- (11) מסלונות. מהו אופן הדיטיפול בקבוצאה ואחת? ככלל גeneral מהחברי הסקרנות מלחות דעתה בירושא רגיש זה. אך גם הdag לגביה הקבוצה הזה עוד בטרם הגיעו שבה ושויות גאטסאט. והבעו את דעתן לגביה הקבוצה הזה

. Völker, pp. 60-61 37
. Idem, pp. 60-61 38

.Die Völker. RGVA: 1323/1/54, p. 31 39
Kaukasus (Nur für Dienstbrauch), Berlin: Chef der Sicherheitspolizei und SD, 40 .
6 .
אלטשולר. Wansee-Institut, 1942, p. 64

הגרמנים למקום מושבה. פסיקה זאת כביכול היתה עלולה לחרוץ את דין של היהודים הגרריים:
 "לא קשור גרסה זאת או אחרת [כאשר לモצאם הגזי של היהודים הגרריים יש לראות ביהודי הקוקאו], לא קשור לעובדה האם הם באו מקרוב [קרי יהודים אשכנזים] או היהודים הקוקזיים כגון זו במרחוב זה".⁴¹

המקרה הראשון של השמדת היהודים הגרריים אירע מחוץ לגבולות צפון הקוקאו. הכוונה היא לkolchoz על שם שאומיאן (Shaumian) בנפת אופטורייה (Eupatoria) שבחצי הארץ קרים.⁴² היהודים הגרריים, נראה, היו את רוב תושבי הקולחו. במרץ 1942 מסר אחד התושבים המקומיים לרשותו הגרמנית על קיום יישוב יהודי באזורה. כוחות של אוגדת המבצע הרביעית בשיתוף-פעולה עם המשטרה הצבאית ומשתפי הפעולה המקומיים עצרו ורצחו את כל מאה ארבעה-עשר היהודים הגרריים בkolchoz ע"ש שאומיאן.⁴³

הדבר נעשה מתוך מודעות מלאה שמדובר ביהודים הגרריים כפי שניתן להסיק באורח חד-משמעות מהתייעוד הגרמני מן התקופה.⁴⁴ צוין כי רצח היהודים הגרריים בקרים נעשה בידי חיליל אוגדת המבצע ד', אוגדה זו נשלחה מאוחר יותר גם לביצוע משימות בצפון הקוקאו. אין שום רמז בתיעוד הגרמני על כך שאוגדת המבצע ביקשה להשיג אישור מברלין מבעוד מועד על מנת לבצע הרג של היהודים הגרריים. אדרבא, רצח היהודים הגרריים בכלל יהודות הובא כדיות המרכז של אוגדות המבצע שהচובר בברלין (דבר שיכול להצביע על חשיבות העניין בעניין רשותות האס. אס. הן בשטח והן בברלין) ונמסר כעובדה מוגמרת. מכאן שההלך זה באותו עת תאם לחלוטין את دعות קובי הדרניות בברלין לפני היהודים הגרריים באותו אזור. מהתייעוד הגרמני עולה כי היהודים הגרריים שি�שבו בקרים נחשו כמשתפים במאיץ היהודי הכלל-עולמי שנעשה בחסות שלטונות סובייטיים להתיישב בקרים: את המסקנה הזאת ניתן להסיק מהדגש המוחיד ששמו הגרמנים על כך שהיהודים הגרריים התישבו במקום בעוזרת הכספי היהודי האמריקאי.⁴⁵

41. דיווח על הפעולות של 810 Feldkommandatur עברו התקופה 1.3-15.3.1942
 41. דיווח על הפעולות של 810 M.29.FR/40, p. 20
 41. דיווח על הפעולות של 810 Feldkommandatur (Feldkommandatur). TR.10/724, pp. 89-90
 42. שם.
 43. שם.

44. דיווח על הפעולות של פילדקומנדטור 810 עברו התקופה 1.3-15.3.1942. איו"ש:
 44. FR/40, p. 20
 44. Verzeichnis, pp. 60-61 45

חשיבות לצין שמהתייעוד שיש בידינו עליה כי הגרמנים למשה לא ציפו להיתקל ביהודים ההרריים בשטхи צפון הקוקאו שנכבשו בפועל, אלא סברו שישוביהם נמצאים מזרחה ודרומה מהשטחיםכבושים.⁴⁶ ייתכן שהדבר הבא לשחבת מסוימת בגיןosh המדיניות הגרמנית כלפי היהודים ההרריים. יחד עם זאת יש להדגיש כי למרות חילוקי דעתם מסוימים בין מחברי המחוקרים באשר לモוצאם הגזעי של היהודים ההרריים המסקנה האופרטיבית שהיתה רוחת בקרב רשוויות האס.אס. ערבית

הפלישה לקוקאו הייתה כפי שהוזכר לעיל קיימת ההחלטה לפיה דין הקבוצה אמר להיות בדין היהודים האשכנזים.⁴⁷ השמדת קיבוץ היהודים ההרריים בקרים לאו היסוס מאשחת גם היא את הטענה הזאת.

5. מדיניות גרמנית והשקפה על אודות יהודים הרדיים אחרי הפלישה לקוקאו

אחרי כניסה הגרמנים עניןן של הקבוצות הללו לא הוכרע באופן מיידי על ידי רשוויות האס.אס. בשיטה. אולם באופן מפתיע, כפי שנראה בהמשך, העניין לא נסגר עד הסוף. הנושא הובא תקופה לעיון והכרעה סופית בברלין. הדבר יכול להצביע על היעדר הנחיות ברורות לאוגדת המבצע באשר לאופן הטיפול בקבוצות האלו וכן על חוסר-רצון מצד רשוויות האס.אס. בשטח ליטול יוזמה בנושא זה.

יש להבהיר כי כל הטיפול בענייני היהודים בשטחיםכבושים של צפון הקוקאו הופקד בביזל רשוויות האס.אס. שהיו מיוצגות על ידי אוגדת המבצע הרביעית (Einsatzgruppe D) בפיקודו של ולטר בירקאמפ (Walter Bierkamp) והמנציג העליון של האס.אס. והמשטרה בקוקאו גרט קווזמאן (Gerret Korsemann).⁴⁸ יש להזכיר גופים נוספים שהיו בכוחם להשמיע את קולם בנושאים היהודיים בצפון הקוקאו. מדובר בצבא ובמידה פחותה במשרד החוץ ובמשרד לענייני שטחי המזרח הכבושים. אולם נראה כי גופים אלה משקלם היה מועט ביותר בתחום כיבושו של צפון הקוקאו גם אם ואשר הם היו נוקטים לעומת נושאים

.Kaukasus, p. 64 46

מתוך: אלטשולר, 1986, עמ' 6.

Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42, P. Witte, M. Wildt, M. Voigt,⁴⁷
D. Pohl, P. Klein, C. Gerlach, C. Dieckmann and A. Angrick (eds.), Hamburg, 1999,

.p. 510

48 הנחיתת ראש המטה העליון של כוחות היבשה קייטל. 23.7.1942. מתוך:
Hannes Heer, 'The Logic of the War of Extermination: The Wehrmacht and the Anti-Partisan War', War of Extermination: The German Military in World War II, 1941-1944, H. Heer and K. Naumann (eds.), New York, Oxford, 2000, pp. 111-112

היהודים ננגד הקו של האס.אס. בקשר זה יש לזכור כי החל מיוני 1942 כל ענייני בוחון-הפנים בכל שטחי ברית המועצות הכבושים הופקעו מידי הצבא והועברו בידי האס.אס.⁴⁹

בעקבות כניסה חיל'י הורמאכט לצפון קווקаз הגיעו לאזרור גם הכוחות של אוגדת המבצע הרביעית.⁵⁰ צוין שקווקז היה היעד המקורי של אוגדת המבצע הרביעית⁵¹ שמקצת מחבריה אף גויסו מאזרורים הורדים בגרמניה בטרם פרוץ המלחמה עם ברית המועצות, זאת על מנת להקל עליהם לפעול בשטחים ההרריים של קווקז. כאמור אחרי יותר משנה של לחימה הגיעו הכוחות של אוגדת המבצע הרביעית לאזרור. הטיפול בשטхи נאלץ' וモוזך הופקד בידי יחידה מיוחדת 10 ב' אשר הייתה חלק מאוגדת המבצע הרביעית. מטה היחידה הוקם ביישוב פרוכלאדיי (Prokhladnyj) בצפון הרפובליקה הקברדינו-בלקרית, ומשם נשלחו יחידות קטנות יותר המונאות לשירות לוחמים ליישובים שבביבה.⁵²

מר היה גורלם של יושבי קולחוזים בבודגנובקה (Bogdanovka) ומנזינסקויה (Menzhinskoje) (נפת קורסק, מחוז סטברופול).⁵³ יהודים הורדים היו מרכיב ניכר (כנראה רוב) מתוך כלל האוכלוסייה היהודית של שני הקולחוזים המונה כ-850 איש. גם במקרה זה אין עדויות שגרמנים שכוו לרגע לטפל ביהודים הורדים בקולחוזים הללו כמו כוונתם להרוג ביהודי אשכנז. יתרון שעצם היישבה של יהודים אשכנזים ויהודים הורדים בצדות קולחו ז Achd גרמה לגורמנים לחשוב שאין בין כל היהודים שישבו בקולחוזים אלו, מכאן שיש לטפל בכלם במקרה אחד ולהשמיד את כולם. כמעט הכוחות שצינו לעיל, ההנחה היא שגם חיל'י הצבא הגרמני נטו חלק בהכחנת היהודים הורדים אם כי על בסיס התנדבותי ולא על-פי פקודות מפקדיהם, זאת לפי דגם ההתנהגות שהסתמן בקרוב

49 על אוגדת המבצע הזאת רואו:

Andrej Angrick, "Die Einsatzgruppe D," Die Einsatzgruppen in der besetzten Sowjetunion 1941/42: Die Tätigkeits- und Lagerberichte des Chefs der Sicherpolizei und des SD, P. Klein (ed.), Berlin, 1997, pp. 88-110
Testimony of Otto Ohlendorf. 3 January 1946. Nuremberg Trial Proceedings, 50 Vol. 4, p. 308.

51 ראש משטרת הביטחון ושל אס.דרה. מטה הפיקוד. ברלין. דיווחים מהשטחים הכבושים. נספח מס' 26. 23.10.1942. איו"ש: JM/4539.

52 רואו למשל אלכסנדר רזיאב, מתוך דנילובה, 2000, עמ' 163-164.
53 רואו למשל פרוטוקול התשאול של安娜 סוזולנקו מיום 10.05.1944 על השמדת היהודים האשכנזים בכפר טביליסקאייה במחוז קרסנודר. איו"ש: M.33/308, עמ' 29.

חיליל הורמאכט בהשמדת היהודים האשכנזים באזורי הקוקאו.⁵⁴ האזור כולו נכבש לקראת סוף אוגוסט 1942. מעשי ביזת הרכוש והתגבורות לתושבים היהודיים, כולל פגיעה בנפש, התרכזו עד מאוד. לבסוף נרצחו עשרות משפחות של היהודים הוראים שנותרו בוגדןובקה ובמנז'ינסקויה בירי ב-20 בספטמבר וב-19 אוקטובר 1942 בהתאם.⁵⁵ מניין הנספים מקרב היהודים (רובם המכריע יהודים הרים) הגיע כאמור ל-850 נפש.⁵⁶

לא כך היו פנוי הדברים בקיבוצים של היהודים הרים בערים מוזdock ונאלצ'יק

שבהן היו מרוכזים יהודים הרים רבים (למרות השוני בין שני המקומות שנבע, בין היתר, מעצם העובדה שככל אחת מהן נכבה בפרק זמן אחר). המקורות אינם מציעים תמונה זהה על חיוב לענוד טלי צהוב בנאלצ'יק, ואילו רוב המקורות מצינים תמונה הפוכה. לעומת זאת, יש תמיינות דעים לגבי ביזת הרכוש של היהודים הרים וכן לגבי שימושם לעבודות כפיה בתוך האזור.⁵⁷ כמו כן מציעות תביעות הרכוש שהוגשו בידי היהודים הרים אחרי שחרור צפון הקוקאו על ביזה ושוד של רכושים בקנה מידה גדולה במיוחד לשכניהם

54 הוועדה הוועדה של הכפר מנז'ינסקויה, אזור קווקס, מחוז סטאבropolis. 27.6.1943. GARF: 7021/17/10, pp. 155-156. הוועדה הוועדה של הכפר בוגדןובקה, אזור קווקס, מחוז סטאבropolis. 9.6.1943. GARF: 7021/17/10, p. 158.

דבורה חנוכיאבה, מלכ"פ 8 (106), עמ' 8, שמואל מטבאב, איו"ש: 03/4873, עמ' 5.

55 פרוטוקול של כינוס תקופתי של הוועד המחויז של המפלגה הקומוניסטית (VKP(b) על עשי חבלה של הכבישים בשטחיםכבושים ותכניותיהם לנצל אדמות הקולחויזים וסובחויזים. 9.3.1943. מתוך:

V. Vodolazhskaya, M. Krivneva, N. Melnik (eds.), Stavropol District in the Period of the German Fascist Occupation (August 1942 - January 1943). Collection of Documents and Materials of the Committee for Archives of the Stavropol District, State Archive of the Stavropol District, Center of Documentation of the Modern

.History of the Stavropol District, (Russian), Stavropol, 2000, doc. No 40, p. 81

56 שמילוב, איו"ש: 03/5157, עמ' 19; אליזבתה נזארובה, מתוך דנילובה, 2000, עמ' 130; זניה ביאזרובה, מתוך דנילובה, 2000, עמ' 48.

57 את המסתנה הזאת הסתקתי לאחר העיון בהצהרות תושבי האזור על הפגיעה ברכושים בתקופת הכיבוש הגרמני. הבקשות הוגשו לרשותות הסובייטית לאחר שחרור האזור. הן נמצאות בין היתר בארכיון הממלכתי של הפדרציה הרוסית במוסקבה GARF בחטיבה 7, תיקיה 7, 7021.

הלא יהודים.⁵⁸ יש לציין שרק יהודים נשלחו לעבודות כפיה,⁵⁹ אך כפי הנראה, לא נאכפו הוראות השילוח לעבודות במהלך התוקף, ורבים מהיהודים ההרריים הצליחו להתחמק מלקיים.⁶⁰ בשכונה מסוימת בנאלציג נעצרו כל היהודים ההרריים והושמו במחנה ללא הספקת מזון.⁶¹ אולם תופעה זאת לא חזרה בשכונות אחרות. מכאן נובע שככל הנראה מדובר במהלך יוזם של מפקדים גרמניים בשטח. על אף מדיניות תקיפה זאת כלפי היהודים ההרריים שלא ניתן להשתמע לשתי פנים, ככל הנראה בנובמבר-דצמבר 1942 לא נתקבלה החלטה העקרונית אודות אופן הטיפול ברכוצים הגדולים של היהודים ההרריים. لكن אחורי השתלטות הגרמניות על האזוריים הללו הרשוות בברלין שוב נדרשו לסוגיה, ולקבוצות אלה נפתח "חולון הזרמנויות" קטן. במהלך תקופה קצרה (שאורה לא היה ידוע מראש משום שימושם לא ניתן היה לדעת מתי הגיע הפקודה מברלין) ניתנה בעצם לקבוצות אלה אפשרות להשמי את טיעוניהם בפני רשות האס.אס במקומם, לנוסות להפעיל את כל מיומנותן וקשריהם בקרב עמי האזורי על מנת לדחות את רוע הגזירה. לא היה שום ספק שמדובר בגזר דין מוות התליי ועומד, והיהודים ההרריים היו מודעים לכך שהרבי מרבית היהודי אשכנזי נכחדו בתהליך מואץ כבר בתחום הראשונה לכיבוש וחלוקת ניכר של היהודים ההרריים כבר היו נתונים לגזירות גרמניות אופייניות כלפי היהודים: רישום, סימון ועובדות כפיה.

מהתייעוד הגרמני עולה כי בתחום זאת נפתח הדין בידותם של היהודים ההרריים. לצד מחברי המחברים הקימיים השתתפו בדיון גם אנשי מדע אחרים, וכן הגיע הדבר לרשות הגרמנית הגבוהה לענייני הגזע, "המשרד לענייני הגזע של המפלגה הנאצית".⁶² עדויות שונות שנגבו לאחר המלחמה מצביעות על ביקורי קצינים גרמניים בבתיhem של היהודים ההרריים, נוכחותם בטקסים של היהודים ההרריים כגון נישואין, חקירות העדים מקרוב בני העדה וכן מקרוב נציגי עמים אחרים אודות המנהגים של היהודים ההרריים.⁶³ כל זאת במטרה לחזור את יהודותם. על

58 שמילוב, איו"ש: 03/5157, עמ' 19; ביאזרובה, מתוך דנילובה, 2000, עמ' 48; יעקב שמילוב, מתוך דנילובה, 2000, עמ' 100.

59 נזארובה, מתוך דנילובה, 2000, עמ' 134.

60 דינה פינחסובה, מל"פ 4 (106), עמ' 15-16.

61 מתוך: אלטשולר, 1986, עמ' 9-10.

62 משפטו של וואלטר בירקאמפ. משרד מחוזי לחקר הפליליים בברכיה. פרוטוקול של החקירה של ח. פרידריך. 26.3.1962. p. 495 TR/1147, איו"ש: שמילוב, איו"ש: 03/5157, עמ' 18, נזארובה, מתוך דנילובה, עמ' 130, אלקסנדר סימחוב, מתוך דנילובה, עמ' 172, אבגוש שמילובה, מתוך דנילובה, עמ' 30.

63 ראו המקורות לעיל העראה 62.

שי העדריות האלו השתכנעו הקצינים הגרמניים שאין מדובר במקרה זה ביהודים, בין היתר משומם שם לא נראה היהודים, ומשומם שנגנו ריבוי נשים.⁶⁴ חשוב לציין שב עית היהודים ההרריים לא הועלה בדיווחים המרוכזים של אוגדות המבצע (Meldungen aus den besetzten Ostgebieten), ולא יתכן שההנאה בברלין הייתה צריכה להתייחס ולהזכיר בנושא. הראה לכך היא שסוגיות **הקרימצ'אים והקראים** בקרים הועלו בדיווחים המרוכזים של אוגדות המבצע בנובמבר-דצמבר 1941 ואז, תוך שבועיים-שלושה לכל יותר, נחרץ גורלה של כל קבוצה, זו לשבט וזו לחסיד.⁶⁵ קשה לשער שהנאה האס.אס. בברלין לא הייתה בסוד העניינים, אלא שהתחנהלות העניינים בערכאים 'המדיעים' מצבעה על היעדר הרצון מצד הרשויות הגרמניות להיחזק ולקובע את מדתן ובכך לגוזר מה יולא בגורל היהודים ההרריים קבוצה. לבסוף אחורי נסיגת הצבא הגרמני הרחק מגבולות צפון הקווקז ככל הידוע, לא הוכרעה הסוגיה.

אין לדעת איזו החלטה הייתה מתקבלת בקרב הרשויות הגרמניות בהתחשב **במורכבות הבעיה לדעתן**. עצם פרוץ הויכוח בנושא יהודותם של היהודים ההרריים בעת נוכחות הכוחות הגרמניים באוזור (השאלה שנראתה למשה כסוגה ערבית הפלישה לקווקז) מעיד על נסיוון גרמני מחודש להביא בחשבון ביתר שאת שיקולים גיאופוליטיים בשטחי צפון הקווקז ומהוצה לו. הסברה היא כי ביצוע שואת היהודים ההרריים אمنם ניתן לדרגי הביניים, ושהתהליך נתקיים בעצחים ולא נאכף בידי הגרמנים במלוא המרץ. על כל פנים נראה כי ההחלטה בשאלת גורלם של היהודים ההרריים הייתה וחקרה יחסית בעת ביצוע הנסיגה הגרמנית.

סיכום

כפי שהובחר לעיל נסיגת הכוחות הגרמניים מצפון הקווקז התרחשה עודטרם הגיעו לידי החלטה חד-משמעות על אופן הטיפול **ביהודים ההרריים**. הרשויות הגרמניות בחנו את יהודותם של היהודים ההרריים מבחינה 'מדעית' כפי שהם נקראו גם ביחס לקבוצות יהודיות לא-אשכנזיות אחרות. היוגם הגדל של היהודים ההרריים היה בעצם הצלחתם לגרום לברור הסוגיה ולא להשמידם בכת אחת. בכך הם ניצלו את קשריהם הטובים עם עמי הסביבה, שהגרמנים היו מעוניינים לטפח יחסים טובים עמם. הדבר הסתיע **בידי היהודים ההרריים** רק

64 משפטו של וואלטר בירקאמפ, לעיל העה 62.

65 הדיווח הגרמני הרלונטי שנשלח משטחי המזרחהכבושים לפניכן חובר בברלין בתאריך 5.12.1941 והאkazaות שבמהלך הוושמדו הקיימצ'אים נערכו 6-4 ימים לאחר המועד הזה. דיווח מרוכז ברית המועצות מס' 142. ראש משטרת הביטחון ושל אס.דה. מטה הפיקוד. ברלין. 5.12.1941. אוגדת המבצע ד'. מקום: סימפרופול. מתוך: Arad et al., 1989, p. 250

גרמניה הנאצית ויהודים הרים

בישובים מעורבים גדולים, ואילו ביישובים קטנים שבהם גרו יהודים הרים ואשכנזים יחדיו פעל הדבר לרעתם של היהודים ההרים והם לא זכו להתייחסות מיוחדת כקבוצה בפני עצמה והושמדו רוגם כולם.